

Impressies broedseizoen 1991

Leverden de voorjaren van 1988, 1989 en 1990 puik inventarisatieweer in overvloed op, dat van 1991 heeft vogelaars tot nu toe gemengde gevoelens bezorgd.

Na een drietal koude weken in februari stonden de broedvogeltellers te trappelen om aan de slag te kunnen en de eventuele schade van de voorbije winter op te nemen in "hun" BMP-plot of BSP-blok. In maart leek het erop dat het voorjaar een duplicaat van dat van vorig jaar zou worden. Maart brak met een gemiddelde temperatuur van 8,8°C (De Bilt) het record dat afgelopen jaar vers gevestigd was: dat van de warmste maartmaand sinds 1706. Rond begin april begon het wisselvalliger weer te worden, maar het echte slechte weer brak half april aan. In mei zette dat door, zodat het op het moment van schrijven (medio mei) met dagtemperaturen van 10-12°C, noordenwinden en buien verre van aangenaam is.

Gelukkig voor de inventariseerders zijn de hoeveelheden neerslag tot nu toe meegevallen. Dat neemt niet weg dat het allesbehalve leuk is om het begin mei ondanks handschoenen en winterjas ijsig koud te hebben op een ochtendlijke vogelronde.

Zij die nachtvorst en noordenwind trotseerden konden vaststellen dat het wintertje van 1990/91 slechts voor enkele soorten duidelijk aantoonbare gevolgen lijkt te hebben gehad.

In februari zijn nogal wat dode Blauwe Reigers gevonden, geen wonder dus dat er uit de nodige kolonies achteruitgang gemeld wordt.

IJsvogels, in 1990 zo talrijk aanwezig, waren natuurlijk de pineut tijdens de wekenlange vorstperiode. Toch blijkt uit berichten uit Zuid-Limburg, de Achterhoek en de randen van de Veluwe dat de soort er weliswaar sterk uitgedund, maar allesbehalve uitgestorven is.

In de categorie klein grut lijken Winterkoning en Goudhaan rake klappen te hebben opgelopen. Per gebied zijn er evenwel frappante verschillen (figuur 1).

Er zijn echter ook heel wat soorten die niet of amper van het winterweer geleden lijken te hebben. De Boomklever en de meeste mezensoorten doen het lang niet slecht. De enorme hoeveelheden beukenootjes die de bosbodem na de herfst van 1990 bedekten hebben deze soorten vermoedelijk een heel eind door de winter geholpen. Groene Spechten zijn niet of niet opvallend in aantal verminderd, ondanks de soms hevige sneeuwval in februari. De sneeuw bleef echter doorgaans niet al te lang liggen en werd niet, zoals bijv. in de winter 1978/79 het geval was, door een ijzelkorst ondoordringbaar voor naar mieren gravende Groene Spechten.

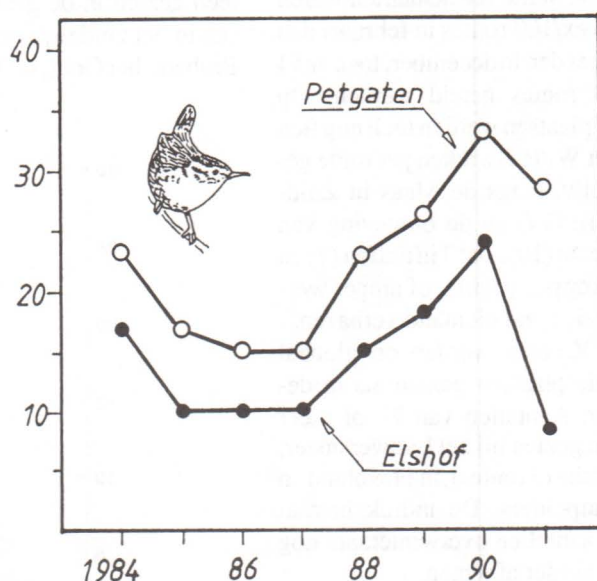
Wat de trekvogels betreft is de situatie nog onduidelijk, niet in de laatste plaats doordat er dit voorjaar een opvallende spreiding in de aankomst was. De soorten die niet al te diep zuidelijk overwinteren kwamen in maart al massaal aan. Boomleeuwriken en Roodborsttapuiten bevolkten aan het eind van die maand volop onze heidevelden, en begonnen niet lang daarna met broeden; begin mei konden uitgevlogen jongen van het eerste broedsel worden gezien.

Eind maart waren er in de duinen al relatief veel Tapuiten aanwezig. Net

als de twee vorige leek ook deze soort het trouwens heel aardig te doen dit jaar. Zwartkoppen, Fitissen en Boompiepers lieten zich begin april horen, niet lang daarna gevolgd door de eerste vermetele Koekoek en Braamsluiper. Deze moesten echter lang wachten op de aankomst van soortgenoten.

Door de langdurige periode met overheersende noordenwinden werd de terugkeer van de late zomervogels fors vertraagd. Tortel, Huiszwaluw, Grauwe Vliegenvanger, Spotvogel, Tuinfluiter, Fluitier en Wielewaal waren half mei maar in bescheiden aantallen aanwezig. Opvallend genoeg begonnen Gierzwaluwen echter vanaf ongeveer 25 april het land in redelijke aantallen te bevolken, terwijl dat in andere, mildere voorjaren soms pas na Koninginnedag gebeurt. Ook van deze soort moet echter nog een groot contingent aankomen.

Omdat er in het winterhalfjaar niet erg veel regen gevallen is, zijn de effecten van de droge zomer 1990 nog niet weggewerkt. Op vele plaatsen is de waterstand laag, wat ongunstig is voor rallen en diverse soorten eenden, die dan ook in lage aantallen vastgesteld zijn. Voor de weidevogels heeft het koude voorjaar één

Figuur 1. Aantal Winterkoningen in twee BMP-plots: Petgaten bij Havelte (50 ha moeras met wilgebos) en Elshof bij Nijmegen (50 ha gemengd bos). Gegevens 1991 kunnen nog licht veranderen.

Ransuil (Henk Gaasbeek).

gunstig effect: het maaien vindt door de trage groei van het gras veel later plaats dan tegenwoordig gebruikelijk is. Daar staat weer tegenover dat de voor de jongen beschikbare hoeveelheid voedsel bij koud weer kleiner is of moeilijker te bereiken. Al tijd wat te kniezen dus.

Het wordt spannend om te zien hoe de muizeneters het er af brengen. Na het muizenjaar 1990 leefde de verwachting dat de veldmuizenstand zou inklappen, met alle gevolgen vandien voor de uilen en roofvogels die van deze knaagdieren leven. Hoewel het aantal muizen inderdaad afgenomen is (het letterlijk door de grond zakken als gevolg van muizenholen is dit jaar ongebruikelijk), lijkt de stand van Torenvalk, Buizerd en Ransuil niet opvallend veranderd te zijn. Het is echter mogelijk dat een niet onaanzienlijk deel van deze vogels niet tot broeden is overgegaan. Van de Veluwe worden echter grote aantallen rosse woelmuizen

gemeld, die voor Buizerd en Ransuil lokaal een interessante voedselbron kunnen zijn. Op dit moment is het nog wat vroeg om hierover uitsluitsel te geven.

Waarnemers voor wie het wrede lot slechts een plaatsje in droge dennebossen in petto heeft, zullen zich voorlopig weer met Kuifmezen en Zwarte Mezen tevreden moeten stellen. Het inspirerende gekiep van Kruisbekken is in veel naaldbossen namelijk rond Pasen verstomd. Op dat moment kon men overal het tikken horen van dennekegels die opsprongen; omdat daarbij het dennezaad voor Kruisbekken verloren gaat, moet dit geluid de Kruisbekken in de oren hebben geklonken als het startschot voor een sprint naar betere oorden. Redelijke aantallen bleven alleen achter in bossen met een flinke oppervlakte zwaar dragende sparren en lariksen. Hier werden in april mondjesmaat uitgevlogen jongen gezien. Al met al echter eindigde het broedseizoen, dat voor Kruisbekken spectaculair leek te beginnen, op veel plaatsen in een sisser.

Met Grote Kruisbekken was het ongeveer hetzelfde gesteld. Het plompe appelvinkenpostuur, de papegaaiachtige snavel en het tamme gedrag zullen na deze winter in de herinnering van vele waarnemers gegrift staan. Toen er tot ver in maart groepjes op geschikte plekken aanwezig bleven en bovendien sommige paartjes zich gingen afzonderen en heimzinnig gedrag begonnen te vertonen, gaf dit aanleiding tot hoopvolle speculaties omtrent broedgevalen. Helaas, ook bij deze soort moest later in het seizoen worden geconstateerd dat veel van de aanwezige vogels verdwenen waren. Toch hoorden we gisteren van een paartje dat met pas uitgevlogen jongen gesignaleerd was in Noord-Brabant, een spectaculaire en welkome uitbreiding van onze avifauna.

Graag zouden wij hier de laatste BMP-indexen hebben gepresenteerd. Maar helaas: de mens wikt, de CBS-computer beschikt (en laat het op het cruciale moment afweten). Er wordt hard aan een duurzame oplossing gewerkt. Volgende keer hopelijk beter.

Monitoring: meer dan turven alleen

Door jaarlijks in dezelfde gebieden broedvogels te tellen (monitoren), kunnen aantalsschommelingen in de broedvogelbevolking aan het licht worden gebracht. Met behulp van toegewijde waarnemers probeert SOVON de landelijke veranderingen vast te leggen. Omdat er honderden enthousiaste waarnemers medewerking verlenen, lukt dat behoorlijk goed.

Het verklaren van de geconstateerde veranderingen is echter niet altijd gemakkelijk. Via literatuuronderzoek, gesprekken met specialisten en een dosis gezond verstand kom je soms een eind in de goede richting, soms ook niet. Door niet alleen zingende broedvogels te karteren maar ook op andere zaken alert te zijn, kunnen veldwaarnemers belangrijke achtergrondinformatie aandragen om aantalsveranderingen te verklaren. Een goed voorbeeld is de wijze waarop Rob Bijlsma broedbiologisch onderzoek combineert met broedvogeltellingen. Bij wijze van voorbeeld doet hij hieronder een en ander over Fluiters uiteen.

De Fluiters is een klassiek voorbeeld van een soort die opmerkelijke ups en downs te zien geeft. Op de ZW-Veluwe, waar de soort in een groot gebied jaarlijks is geteld, varieerde de stand van 32 territoria in 1975 tot 282 in 1990, factor negen verschil! Ook landelijk zijn er van jaar op jaar soms opvallende verschillen.

In 1990 werden in Nederland Fluiters in aantallen als nooit tevoren gemeld. En wat nog opvallender was: ze vestigden zich in ogenschijnlijk onaantrekkelijke broedgebieden en...bleven daar plakken.

Waarom zich opeens grote aantallen Fluiters vestigen, is niet bekend. Het kan zijn dat er tijdens de voorjaarsstrek een windrichting heeft overheerst, die de hoofdtrekbaan in zijn geheel heeft verplaatst. Dit verschijnsel zal iedereen bekend zijn: aanhoudende oostenwinden in mei doen Wespindieven tot ver ten westen van hun oorspronkelijke trekbaan belanden, en Hoppen en andere